

ԳԵՎՈՐԳ ԿՈՍՏԱՆՅԱՆ

Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ՀՀ ազգային ակադեմիայի փիլիսոփայության և
իրավունքի ինստիտուտի դոկտորանտ

**ԱՌԱՆՁԻՆ ԿԱՏԵԳՈՐԻԱՅԻ ԱՆՁԱՆՑ
ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԶՐԿԵԼՈՒ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԿՈՆՎԵՆՑԻՈՆ
ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ**

Սույն հոդվածում հեղինակը վերլուծության է ենթարկել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ե» և «զ» կետերով սահմանված դրույթները: Մասնավորապես, քննարկման առարկա է դարձվել հոգեկան հիվանդ, ալկոհոլամոլ անձանց ազատությունից զրկելու առնչությամբ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը: Վեր են հանվել տվյալ սուբյեկտներով պայմանավորված ազատությունից զրկելու առանձնահատկությունները: Միաժամանակ, վերլուծության են ենթարկվել հանձնման և արտաքսման համար ազատությունից զրկված անձանց իրավական կարգավիճակի հիմնահարցերը և համադրությունը ՀՀ օրենսդրության կարգավորումների հետ:

Հիմնարանը- Կոնվենցիա, հոգեկան հիվանդ, ալկոհոլամոլ, արտաքսում, ազատությունից զրկված անձ:

Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «ե» ենթակետը թույլատրում է «հոգեկան հիվանդների, հարբեցողների, թմրամոլների կամ թափառաշրջիկների օրինական կալանավորումը՝ ինֆեկցիոն հիվանդությունների տարածումը կանխելու նպատակով»: Ինչ վերաբերում է այդ կատեգորիաների անձանց կալանավորման պատճառներին, Դատարանը վճռել է, որ. «ոչ միայն այդ անձինք կարող են ժամանակ առ ժամանակ վտանգ սպառնալ հասարակական անվտանգությանը, այլ նաև նրանց կալանավորումը կարող է անհրաժեշտ լինել՝ ելնելով հենց նրանց շահերից»:

Ինչ վերաբերում է «հոգեկան հիվանդ» տերմինի իմաստին, Դատարանը որոշել է, որ այդ տերմինի «ամբողջական բացատրությունը» հնարավոր չէ տալ, որովհետև բժշկության մեջ «հոգեկան խանգարում» հասկացությունն անընդհատ կատարելագործվում է: Անկասկած, անձը չի կարող ձեռքակալվել այդ դրույթի հիման վրա «միայն այն պատճառով, որ նրա հայացքները կամ պահվածքը տարբերվում են այս կամ այն հասարակությունում գերակշռող նորմերից»: Անձը հոգեկան հիվանդ է արդյոք, կորոշվի ներպետական իրավունքին համապատասխան, կոնկրետ գործում դրա կիրարկմամբ և հոգեբուժության ժամանակակից գիտելիքներով:

Համենայն դեպս, կալանավորումը պետք է «օրինական» լինի, այսինքն՝ պետք է իրականացվի օրենքի համաձայն՝ ներառելով նյութական և դատավարական նորմերը, և կամայական չպետք է լինի: Վիստերվերայի գործում Դատարանն ընդունել է չափանիշներ, որոնք պետք է պահպանվեն, որպեսզի հոգեկան հիվանդի կալանավորումը «կամայականություն» չդիտվի: Մասնավորապես, հոգեկան խանգարումը պետք է հաստատվի օբյեկտիվ բժշկական

փորձաքննությամբ, կալանավորումն արդարացնող խանգարման բնույթը և աստիճանը պետք է ծայրահեղ լինեն, կալանավորումը պետք է տևի այնքան, որքան պահանջում են հոգեկան խանգարման աստիճանն ու տևողությունը, այն դեպքերում, երբ կալանավորման ժամկետներն ըստ հավանականությանը որոշված չեն, տվյալ անձին ազատ արձակելու համար լիազորված հանձնաժողովը ժամանակ առ ժամանակ պետք է քննի ժամկետի հարցը և եթե անձը պետք է տեղավորվի հիվանդանոց, կլինիկա կամ նման անձանց ձերբակալման համար նախատեսված համապատասխան այլ հաստատություն²:

Առաջին պայմանն արտակարգ իրավիճակներում չի կիրառվում: Օրինակ, Վիստերվերայի գործում դիմողը քաղաքապետի կողմից, առանց բժշկի նախնական եզրակացության, տեղավորվել էր հոգեբուժարան այն բանից հետո, երբ նրան մերկ վիճակում հայտնաբերել էին ոստիկանախցում³: Չնայած որոշ դեպքերում թույլատրվում է բացառիկ ձերբակալում, սակայն ենթադրվում է, որ դրանից անմիջապես հետո կտրվի գոնե ժամանակավոր բժշկական եզրակացություն: Բարբանովն ընդդեմ Բուլղարիայի գործով դիմողը կալանավորվել էր՝ համաձայն դատախազի թույլտվության, առանց բժշկական փորձագետի հանձնարարականի: Դատարանը վճռել է, որ կալանավորումն անօրինական է եղել, քանի որ «իրական ոչ մի հիմք չկար առ այն, որ դիմողը հոգեկան հիվանդ է»: Նման եզրակացություն անելով՝ Դատարանը նշել է, որ տվյալ գործում «հոգեբույժի նախնական կարծիքը, համենայն դեպս, ըստ առկա փաստաթղթերի, հնարավոր և պարտադիր է եղել»: Դատարանը նշել է, որ արտակարգ իրավիճակի մասին որևէ հայտարարություն չի եղել, որ դիմողը հոգեկան հիվանդության պատմություն չի ունեցել, և որ

www.journal.lawinstitute.am

նա, ամենայն հավանականությամբ, ներկայացրել է բժշկի եզրակացություն իր հոգեկան առողջության մասին: Դատարանը որոշել է, որ նման դեպքերում դիմողի ձեռքակալումը կամ կալանավորումը՝ հիմնվելով դիմողի հոգեկան առողջության մասին դատախազի և ոստիկանության սպայի կարծիքի վրա և առանց հոգեբույժի եզրակացության, անթույլատրելի էր:

Պետք է նաև նշել, որ 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «ե» ենթակետը «բուժման իրավունք» չի նախատեսում, ինչպես նշում էր դիմողը Վիճակագրության գործով դատաքննության ժամանակ, որը պնդում էր, որ համապատասխան բուժումը ենթադրվում էր «որպեսզի սպահովեր, որ նա չկալանավորվեր ավելի երկարատև ժամանակով, քան դա խիստ անհրաժեշտ է»:
Սակայն Աշինգդեյնի գործով Դատարանը վճռել է, որ «ազատագրվումը թույլատրող հիմքի, որով այն կատարվել է, և՛ տեղի, և՛ կալանավորման պայմանների միջև որոշակի կապ պետք է լինի», այսինքն՝ հոգեկան հիվանդին ազատությունից զրկող որոշման կատարումը նույնպես հանդիսանում է օրինականության պահանջի մաս: Այնուամենայնիվ, կալանավորված հոգեկան հիվանդին բուժվելու հնարավորություն չընձեռելն ընկնում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի դրույթների («անմարդկային վերաբերմունք») գործողության տակ: «Բրոդման» բառը (դր Վիլդեն, Օման ու Վերսիլյան ընդդեմ Բելգիայի գործով), որը նշանակում է՝ «մշտական բնակության վայր, ապրելու միջոց և զբաղմունք կամ մասնագիտություն չունեցող», Դատարանը վերցրել է Բելգիայի քրեական օրենսգրքից⁵: Գուճարդին ընդդեմ Իտալիայի գործով Դատարանը չի ընդունել կառավարության այն մոտեցումը, որ կազմակերպված հանցավոր խմբին պատկանող, եկամտի որոշակի աղբյուր չունեցող անձինք ընկնում են «թափառաշրջիկ» հասկացության տակ: Նշված գործով դիմողների կալանավորման ժամկետը, նրանց իսկ ցանկությամբ, երկարացվել էր, Դատարանը վճռեց, որ ազատության իրավունքից չի կարելի հրաժարվել, և դատարանի որոշումն անհրաժեշտ է եղել նույնիսկ այն դեպքերում, երբ կալանավորված անձին ազատությունից զրկվելու համաձայնություն է տրվել:

Չնայած ինֆեկցիոն հիվանդությունների տարածումը կանխելու համար թմրամոլների, հարբեցողների կալանավորման վերաբերյալ քիչ բողոքներ են եղել, Դատարանը, բնականաբար, կալանավորման օրինաչափությունը գնահատելիս՝ կցուցաբերի նման մոտեցում, ինչպես հոգեկան հիվանդների պարագայում: Վիտոլդ Լիտվան ընդդեմ Լեհաստանի գործով վճռում⁶ քննարկելով «հարբեցող» տերմինը, Դատարանը սահմանել է, որ «բժշկի եզրակացությամբ «հարբեցող» չճանաչված անձինք, բայց որոնց գործողությունները և պահվածքը ոգելից խմիչքի ազդեցության տակ, վտանգ են սպառնում հասարակական կարգի կամ հասարակության համար, կարող են կալանավորվել բնակչության կամ

իրենց իսկ շահերի պաշտպանության, մասնավորապես նրանց առողջության կամ անձնական անվտանգության սպառնված նպատակներով»: Այնուամենայնիվ, Դատարանը նաև պարզաբանել է, թե դա չի նշանակում, որ ըստ 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «ե» ենթակետի՝ թույլատրվում է «անձի կալանավորումը միայն այն պատճառով, որ նա ոգելից խմիչք է օգտագործել»: Բացի դրանից, Դատարանը որոշել է, որ դիմողին՝ սթափարան տեղավորելը կամայական է եղել, քանի որ նրա պահվածքը վտանգ չի սպառնացել բնակչության կամ հենց իր համար, և նրա նկատմամբ չեն կիրառվել հարբած վիճակում գտնվող անձանց համար ներպետական իրավունքով նախատեսված այլընտրանքային այլ միջոցներ: Դատարանը նշել է, որ համաձայն ներպետական իրավունքի՝ «հարբած վիճակում գտնվող անձը չպետք է անպայման զրկվի ազատությունից, քանի որ ոստիկանությունը լիովին կարող է նրան ուղեկցել հասարակական հոգածության հաստատություն կամ տուն»: Ի վերջո, Դատարանը վճռեց, որ դիմողի տեղավորումը սթափարան անօրինական է եղել:

Դատարանը վերահաստատում է իր արդեն հաստատված նախադեպը, համաձայն որի՝ անձը չի կարող համարվել «հոգեկան հիվանդ» և զրկվել ազատությունից, եթե հետևյալ երեք նվազագույն պայմանները չապահովվեն. առաջին՝ պետք է հիմնավոր կերպով սպացուցվի, որ նա հոգեկան հիվանդ է, երկրորդ՝ հոգեկան խանգարումը պետք է լինի այնպիսին կամ այն աստիճանի, որ անհրաժեշտություն ստեղծի ազատությունից զրկելու համար, և երրորդ՝ ազատությունից զրկելու շարունակական օրինականությունը կախված է նման խանգարման շարունակականությամբ:

Միաժամանակ, հաշվի առնելով պետությունների հայեցողության լայն շրջանակը ազատությունից զրկելու անհետաձգելի դեպքերի ժամանակ, ընդունելի կարելի է համարել անհետաձգելի դեպքերում կամ այն դեպքերում, երբ անձը ձեռքակալվել է ագրեսիվ պահվածքի պատճառով, անմիջապես ձեռքակալումից հետո մասնագետի կարծիք հարցնելը: Մնացած բոլոր դեպքերում բժշկի հետ նախնական խորհրդակցությունը պարտադիր է: Երբ այլ հնարավորություն առկա չէ, օրինակ այն դեպքերում, երբ անձը հրաժարվում է գնալ ստուգման, նվազագույնը անհրաժեշտ է մասնագետի կողմից փաստաթղթերի հիման վրա իրականացված գնահատական, որի բացակայության պայմաններում անհնարին կլինի համոզիչ կերպով ցույց տալ, որ անձը իսկապես հոգեկան հիվանդ է:

Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ե» կետը թույլ է տալիս անձին ազատությունից զրկել վարակիչ հիվանդությունների տարածումը կանխելու նպատակով, ինչպես նաև հոգեկան հիվանդներին, ակտիվառնություններին, թմրամոլներին և թափառաշրջիկներին:

Դատարանը սահմանել է երեք չափանիշ, որոնց

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

առկայությունը բավարար է անձի ազատության այնպիսի սահմանափակման համար, ինչպիսին է հարկադրաբար հոգեբուժարան տեղավորելը: Այդ չափանիշներն են՝ գիտության տվյալների վրա հիմնված բժշկական ախտորոշումը, հիվանդության արվածությունը, որը հիվանդին դարձնում է վտանգավոր ինչպես իր, այնպես էլ շրջապատի համար, հոգեբուժարան տեղավորել այնքան ժամանակ, քանի դեռ պահպանվում է հոգեկան խանգարվածությունը: Եվրոպական դատարանի պահանջներից մեկն այն է, որ դատարանի կողմից պարբերական վերահսկողություն իրականացվի այդպիսի հիվանդների վիճակի նկատմամբ:

ՀՀ օրենսդրությամբ վարակիչ հիվանդություններ կրող անձանց, հոգեկան հիվանդների, ալկոհոլամոլների և թափառաշրջիկների ձերբակալման կամ կալանավորման հարցերը պատշաճ կարգավորված չեն: ՀՀ օրենսդրությունը վարչական պատասխանատվություն է սահմանում վեներական հիվանդությամբ տառապող այն անձանց համար, ովքեր խուսափում են բժշկական զննումից և կանխարգելիչ բուժումից, ինչպես նաև նրանց համար, ովքեր թաքցնում են վեներական հիվանդությամբ վարակվելու աղբյուրը և վարակի վտանգ առաջացնող հիվանդների հետ շփումը: ՀՀ քրեական օրենսգիրքը պատասխանատվություն է նախատեսում մարդու իմունային անբավարարության վիրուսի հարուցիչով վարակելու և վեներական հիվանդությամբ կամ այլ սեռավարակներով վարակելու համար: Այս հարցն իր ընդհանուր կարգավորումն է ստանում «Բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին» ՀՀ օրենքում: Ըստ այդ օրենքի 16-րդ հոդվածի՝ առանց մարդու կամ նրա օրինական ներկայացուցչի համաձայնության թույլատրվում է իրականացնել բժշկական օգնություն և սպասարկում մարդու կյանքին սպառնացող վտանգի, ինչպես նաև շրջապատի համար վտանգ ներկայացնող հիվանդությունների դեպքում ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով: Սակայն այս առումով ՀՀ օրենսդրությունը թերի է: Օրենքով սահմանված չէ այն հիվանդությունների շրջանակը, որոնք շրջապատի համար վտանգավոր են համարվում, ինչպես նաև նախատեսված չէ այդ հիվանդություններով տառապող անձանց հարկադիր բուժման ենթարկելու կարգ:

Հոգեկան հիվանդները կարող են հարկադրաբար տեղափոխվել հոգեբուժարան և հարկադրաբար բուժման ենթարկվել: Սա ըստ էության նույնացվում է կալանքի հետ: ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ի համաձայն քաղաքացու՝ հոգեբուժական հիվանդանոցային հարկադիր բուժման վերաբերյալ դիմում տալու իրավունք ունի այն հոգեբուժական հաստատության տնօրինությունը, որում բուժվում է քաղաքացին նրան հոգեբուժական հաստատություն տեղավորելու պահից 72 ժամվա ընթացքում: Դիմումին կցվում է հոգեբուժական հաստատությունում անձի հետագա գտնվելու անհրաժեշտության վերաբերյալ բժիշկ-հո-

գեբույժների հանձնաժողովի պատճառաբանված եզրակացությունը: Քաղաքացին իրավունք ունի մասնակցելու դատական նիստին: Եթե հոգեբուժական հաստատությունից ստացված տեղեկությունների համաձայն անձի հոգեկան վիճակը թույլ չի տալիս նրան մասնակցել դատական նիստին, ապա դատավորը դիմումը քննում է հոգեբուժական հաստատությունում: Դիմումի քննությանը պարտադիր է այն հոգեբուժական հաստատության ներկայացուցչի, որի նախաձեռնությամբ գործ է հարուցվել, ինչպես նաև այն անձի ներկայացուցչի մասնակցությունը, որի նկատմամբ լուծվում է բուժման հարցը: Սակայն օրենսդրությամբ կարգավորված չեն հոգեբուժարանում գտնվող անձանց նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողություն իրականացնելու հարցերը:

ՀՀ քր. դատ. օր.-ը սահմանում է, որ բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցները դատարանը կիրառում է այն անձանց նկատմամբ, ովքեր քրեական օրենքով արգելված արարքը կատարել են անմեղսունակ վիճակում, եթե այդ անձինք շարունակում են վտանգավոր լինել հասարակության համար:

Ինչ վերաբերում է ալկոհոլամոլներին, թմրամոլներին ու թափառաշրջիկներին, ապա ՀՀ օրենսդրությունն այդ անձանց համապատասխան հաստատություններում տեղավորելու վերաբերյալ որևէ կարգ չի նախատեսում, ինչն առանձին դեպքերում կարող է հանգեցնել Կոնվենցիայով երաշխավորված նրանց իրավունքների ու օրինական շահերի ոտնահարման: «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքը միայն սահմանում է, որ ոստիկանությունը պարտավոր է բժշկական հիմնարկներ բերման ենթարկել հարկադիր բուժումից խուսափող անձանց, առողջապահական մարմինների հետ համատեղ, իրավախախտումների կանխարգելման նպատակով, հսկողություն ապահովել այն անձանց նկատմամբ, ովքեր տառապում են հոգեկան հիվանդությամբ, ալկոհոլամոլությամբ, թմրամոլությամբ, ինչպես նաև շրջապատի համար վտանգ ներկայացնող այլ հիվանդություններով: Բացի դրանից, ոստիկանությունն իրավունք ունի ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով և դեպքերում բժշկական հիմնարկներ կամ ներքին գործերի հատուկ ընդունիչ կայաններ հասցնել և մինչև սթափվելն այնտեղ պահել հարբած վիճակում հասարակական վայրերում գտնվող այն անձանց, ովքեր կորցրել են ինքնուրույն տեղաշարժվելու կամ շրջապատում կողմնորոշվելու ունակությունը կամ կարող են վնաս պատճառել շրջապատին: Կարող է վերոհիշյալ հիմնարկներ կամ կայաններ հասցնել և պահել նաև բնակության մշտական վայր չունեցող թափառաշրջիկներին կամ ինքնությունը չպարզված անձանց:

Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «ֆ» ենթակետը թույլատրում է «անձի օրինական ձերբակալում կամ կալանավորում..., որի նկատմամբ միջոցներ են կիրառվում նրա արտաքսման կամ

հանձնման համար»: Կալանավորումը համընկնում է այդ դրույթին, եթե անգամ արտաքսում կամ հանձնում փաստացի տեղի չուենա, նույնիսկ հանձնման որևէ պաշտոնական հարցման կամ օրդերի բացակայության ժամանակ, պայմանով, որ քննություն է կատարվել: Քննությունն ըստ 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «Ֆ» ենթակետի՝ հավասարագոր է «միջոցների» կիրառման:

Այդ դրույթը որոշ երաշխիքներ է պարունակում, որոնք կիրառվում են այն դեպքերում, երբ իշխանությունները ձեռքբերվում կամ կալանավորում են անձին (ավելի հաճախ օտարերկրացու)՝ սպասելով նրա արտաքսման կամ հանձնման մասին որոշմանը: Այդպիսով, ձեռքբերվում կամ կալանավորումը պետք է «օրինական» լինեն, այսինքն՝ պետք է համապատասխանեն ներպետական իրավունքին, Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային և կամայական չլինեն:

Չնայած ստրաքտուրայան մարմինները տարբերություն են դրել կալանավորման օրինականության և հանձնման օրինականության միջև¹⁰, նրանք մաս սահմանել են, որ կալանավորման օրինականության հարցը քննարկելիս՝ հանձնման օրինականությունը, շատ դեպքերում, կարող է քննարկման առարկա դառնալ, հատկապես, եթե ներպետական իրավունքն ինքնին փոխկախվածություն է նախատեսում կալանավորման և հանձնման օրինականության միջև: Շատ կարևոր է արտաքսումը կամ հանձնումը հետաձգել այնքան ժամանակ, մինչև չքննարկվի կալանավորման օրինականության հարցը, քանի որ այդ քննարկման արդյունքները կարող են ազդել հենց արտաքսման կամ հանձնման օրինականության վրա: Ավելին, նկատի ունենալով 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետով սահմանված երաշխիքը՝ հանձնումը կամ արտաքսումը պետք է այնքան ժամանակ հետաձգվեն, մինչև դատարանը հնարավորություն ունենա քննել կալանավորման օրինականության հարցը և արդյունքում պահանջի ազատ արձակել կալանից:

Հանձնման նպատակով կատարված կալանավորման օրինականության հարցը քննարկման առարկա էր դարձել Բոզանոն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործի դատաքննության ընթացքում, որով վճռի մեջ Դատարանը նշել է, որ դիմողի կալանավորումն անօրինական է եղել և դրանով իսկ հակասել է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «Ֆ» ենթակետին: Եվրադատարանը որոշել է, որ դիմողի՝ Ֆրանսիայից Շվեյցարիա արտաքսումը կամայական է եղել, չնայած ֆրանսիական դատարանը մերժել է դիմողին հանձնելու մասին Իտալիայի հարցումը: Ֆրանսիական կառավարությունը արտաքսման թույլտվություն է տվել, իսկ իշխանությունները նրան արտաքսման թույլտվությունը հանձնել են մեկ ամիս հետո, ինչպես մաս թույլ չեն տվել օգտվել դատական պաշտպանության որևէ միջոցից, հաղորդակցվել կնոջ կամ փաստաբանի հետ, կամ արտաքսման երկիր նշանակել: Դիմո-

ղը ոստիկանության կողմից բռնի կերպով Ֆրանսիայով բերվել է շվեյցարական սահմանի մոտ, Շվեյցարիայում կալանավորվել և հետո հանձնվել է Իտալիայի իշխանություններին: Դատարանը որոշել է, որ գործի հանգամանքները վկայել են այն մասին, որ դիմողի կալանավորումը հանդիսացել է քողարկված հանձնում, որը չէր կարող Կոնվենցիայով արդարացվել¹¹:

Արտաքսման նպատակով կատարված կալանավորման օրինականության հարցը քննարկվել է նաև Դուգոզն ընդդեմ Հունաստանի գործի դատաքննության ընթացքում, որում Դատարանը բացահայտել է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի խախտում: Չնայած արտաքսելու համար ներպետական օրենսդրությունում կային իրավական հիմքեր, Դատարանը նշել է, որ արտաքսման թույլտվությունը տրվել է (ավագ դատախազի եզրակացությունից հետո նախարարության համանման որոշման կիրառումը, որը վերաբերել է վարչական արտաքսում սպառնացող անձանց կալանավորմանը) ոչ ներպետական օրենսդրությամբ այդ իրավասությունն ունեցող մարմնի կողմից, և որ ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված «հասարակական վտանգի» պահանջները չեն կատարվել: Ի շարունակում, Դատարանը վճռել է, որ վարչական արտաքսում սպառնացող անձանց կալանավորման վերաբերյալ գլխավոր դատախազի որոշումը «օրինական» չի եղել, չի ունեցել Կոնվենցիայի իմաստից բխող բավարար «որակներ»:

Չնայած 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետը կալանավորման ժամանակային սահմանափակումներ չի դնում, Հանձնաժողովը հայտարարել է, որ հանձնման կամ արտաքսման վերաբերյալ վարույթը պետք է «անհրաժեշտ ջանադրությամբ» կատարվի: Լինասն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով գեկույցում Հանձնաժողովը պարզաբանել է, որ եթե «վարույթը անհրաժեշտ ջանադրությամբ չի կատարվում, կամ եթե կալանավորումն արդյունք է լիազորությունների որևէ չարաշահման, այն այլևս չի կարող հիմնավորվել 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետով: Այդ իսկ պատճառով, Հանձնաժողովի համար այդ սահմաններում կարող է անհրաժեշտություն առաջանալ քննարկել հանձնման նպատակով կատարված կալանավորման ժամկետի տևողությունը...»¹²: Սակայն եթե հանձնման նպատակով կատարված կալանավորման ժամկետը երկարաձգվի շահագրգռված անձի շահերից ելնելով կամ նրա խնդրանքով, այդ անձն այլևս չի կարող պնդել, որ երկարաձգվող կալանավորման գոհ է դարձել: Օրինակ՝ X-ն ընդդեմ Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության¹³ գործում հանձնման նպատակով կատարված կալանավորման 22 ամիս ժամկետը հիմնավորված է համարվել, քանի որ գերմանական իշխանություններն այդ ընթացքում փորձել են թուրքական կառավարությունից երաշխիք ստանալ, որ հանձնումից հետո դիմողը մահապատժի չի ենթարկ-

վի: Կամ Կոլոնյարն ընդդեմ Բելգիայի¹⁴ գործում հանձնման նպատակով կատարված՝ գրեթե 3 տարի տևած կալանավորումը հիմնավորված է համարվել, քանի որ դիմողն ինքը տարբեր միջոցներով ձգձգել է վարույթի ընթացքը կամ նպաստել դրա երկարաձգմանը:

Օրինականության պահանջը տարածվում է նաև ներպետական օրենքի որակի վրա, որը պետք է լինի մատչելի, կանխատեսելի և բավականին հստակ ձևակերպված: Այնուամենայնիվ, թեև նման պնդումն անհիմն է համարվել¹⁵, այդ հարցը կարելի է հաջողությամբ բարձրացնել դատարանի առջև:

Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» կետը երաշխավորում է, որ ձերբակալումը կամ կալանավորումը չեն կարող այլ նպատակ ունենալ, քան արգելել կոնկրետ օտարերկրացու մուտքը երկիր կամ նրա վտարման կամ հանձնման մասին որոշում ընդունելը: ՀՀ քրեական օրենսգիրքը պատասխանատվություն է նախատեսում պետական սահմանն սպորինի հատելու համար: ՀՀ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրքը պատասխանատվություն է նախատեսում սահմանամերձ գոտի մուտք գործելու և այնտեղ բնակվելու կանոնները խախտելու, ինչպես նաև օտարերկրյա քաղաքացիների՝ ՀՀ-ում գտնվելու, ինչպես նաև ՀՀ տարածքով տարանցման կանոնները խախտելու համար: Նույն օրենսգրքի 262-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ սահմանային ռեժիմը կամ ՀՀ պետական սահմանի անցման կետերի ռեժիմը խախտող անձինք կարող են ձերբակալվել մինչև երեք ժամ տևողությամբ՝ արձանագրություն կազմելու համար, իսկ

անհրաժեշտության դեպքում ինքնությունը և իրավախախտման հանգամանքները պարզելու համար՝ մինչև 3 օր ժամանակով, ձերբակալման պահից 24 ժամվա ընթացքում այդ մասին գրավոր հաղորդելով դատախազին, կամ դատախազի սանկցիայով՝ մինչև 10 օր ժամանակով, եթե իրավախախտողները չունեն իրենց անձը հաստատող փաստաթղթեր:

Ինչ վերաբերում է հանձնմանը, ապա այդ հարցերը կարգավորվում են ՀՀ քր. օր-ի 16-րդ հոդվածով և ՀՀ քր. դատ. օր-ի 54-րդ գլխով: Մասնավորապես, ՀՀ քր. դատ. օր-ը կանոնակարգում է հանձնելուց հրաժարվելու, հանձնելու համար արգելանքի վերցնելու, նախքան հանձնելու մասին պահանջը ստանալը կալանավորելու կամ ձերբակալելու, ձերբակալված կամ կալանավորված անձին ազատելու, հանձնված անձի քրեական հետապնդման սահմանների, ինչպես նաև հանձնված անձին փոխանցելու, կրկնակի հանձնման և տարանցիկ փոխադրման հետ կապված հարցերը:

Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված երաշխիքում առանցքային նշանակություն ունի «անհապաղ» տերմինը, որը կիրառվում է նաև նույն հոդվածի 3-րդ մասում: Եվրոպական պրակտիկան հանգում է նրան, որ այս դեպքում անհապաղությունը չպետք է գերազանցի 6 ժամը: Միաժամանակ Եվրոպական դատարանը գտնում է, որ այս կանոնը տարածվում է ոչ միայն կալանավորման, այլև ձերբակալման վրա:

¹ Տե՛ս, Գուձարդին ընդդեմ Բուալիայի գործով վճիռը (հոգեկան հիվանդները, հարբեցողները և թմրամոլները):

² Տե՛ս, Winterwerp v. the Netherlands, (Application no. 6301/73) Lawless judgment of 1 July 1961, Series A no. 3, p. 52, and the above-mentioned Engel and others judgment, p. 25, para. 58). Moreover, it would disregard the importance of the right to liberty in a democratic society (see the De Wilde, Ooms and Versyp judgment of 18 June 1971, Series A no. 12, p. 36, para. 65, and the above-mentioned Engel and others judgment, p. 35, para. 82 in fine) նաև հետևյալ գործերով վճիռները՝ X-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (1981թ.), Աշինգդեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (1985թ.):

³ Չնայած Գատարանն ընդունել է, որ այդ արտակարգ ձերբակալությունն «օրինական» է եղել, Հոլանդիայում օրենքը փոխվել է, որպեսզի պարտադիր լինի նախնական բժշկական եզրակացությունը:

⁴ Տե՛ս, Ashingdane v. United Kingdom (Application no. 8225/78) (see, inter alia, the Winterwerp judgment of 24 October 1979, Series A no. 33, p. 18, para. 39). The Court's task in verifying the fulfilment of these conditions is limited to reviewing under the Convention the decisions taken by the national authorities (see, inter alia, the X v. the United Kingdom judgment of 5 November 1981, Series A no. 46, p. 20, para. 43 in fine).

⁵ Case of De Wilde, Ooms, and Vesyp v. Belgium (Application no. 2832/66; 2835/66; 2899/66)

⁶ Տե՛ս, Գուձարդին ընդդեմ Բուալիայի no. 1832/66; 2935/66; 2859/69

⁷ Տե՛ս, Վիտտոլդ Լիտվան ընդդեմ Լեհաստանի 4 ապրիլի 2000թ.:

⁸ Տե՛ս, Winterwerp, cited above, § 39, and Johnson v. the United Kingdom, 24 October 1997, 60, Reports 1997 VII.

⁹ Տե՛ս, Lazaru v. Romania, para 123, 124.

¹⁰ Տե՛ս, Կապրինոն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով գեկույցը, որում Հանձնաժողովը արձանագրել է, որ արտաքսման վարույթի արդյունքն էական չէ ձերբակալության հիմնավորման համար, եթե սկսվել և խստիվ պահպանվել է արտաքսման օրինական գործընթացը:

- ¹¹ Տե՛ս, Case of Lazaru v. Romania, (Application no. 31973/03),
- ¹² Տե՛ս, X-ն ընդդեմ Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության N 7317/1976:
- ¹³ Տե՛ս, Կոլոմպարն ընդդեմ Բելգիայի N 9706/1983: Դիմողին չեն հանձնել նման հավաստիքների բացակայության պատճառով:
- ¹⁴ Տե՛ս, Դուզոզն ընդդեմ Հունաստանի 24 սեպտեմբերի 1992թ.:
- ¹⁵ Տե՛ս, Ջամիրն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, N 9174/1980:

Օգտագործված գրականության ցանկ

- 1. Winterwerp v. the Netherlands, (Application no. 6301/73)
- 2. Lawless judgment of 1 July 1961, Series A no. 3, p. 52,
- 3. De Wilde, Ooms and Versyp judgment of 18 June 1971, Series A no. 12, p. 36, para. 65,
- 4. Ashingdane v. United Kingdom (Application no. 8225/78)
- 5. Գուճարդին ընդդեմ Իտալիայի no. 1832/66; 2935/66; 2859/69
- 6. Վիտոլլո Լիսվան ընդդեմ Լեհաստանի 4 ապրիլի 2000թ.:
- 7. Johnson v. the United Kingdom, 24 October 1997, 60, Reports 1997 VII)
- 8. Lazaru v. Romania, para 123, 124 (Application no. 31973/03),
- 9. X-ն- ընդդեմ Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության N 7317/1976:
- 10. Կոլոմպարն ընդդեմ Բելգիայի N 9706/1983:
- 11. Դուզոզն ընդդեմ Հունաստանի 24 սեպտեմբերի 1992թ.:
- 12. Ջամիրն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, N 9174/1980:

Геворг Костанян

Кандидат юридических наук, доцент.

Докторант института философии, социологии и права
Национальной Академии Наук Республики Армения

РЕЗЮМЕ

Особенности лишения свободы для лиц отдельных категорий в контексте конвенционных регулирований /положений/

В этой статье автор анализирует положения (е) и (ф) статьи 5 § 1 Конвенции. В частности, рассмотрение вопроса о прецедентном праве Европейского суда в отношении лишения свободы лиц с психическими расстройствами и алкоголиков. Подробно обсуждаются особенности лишения свободы в этих обстоятельствах. В то же время был проанализирован правовой статус лиц, лишенных свободы для целей выдачи и изгнания, и предмет обсуждается в свете требований законодательства Армении.

Ключевые слова: Конвенция, психический больной, алкоголик, депортация, лицо лишённое свободы.

Gevorg Kostanyan

PHD in Law, Associate professor.

Doctoral at the Philosophy, Sociology and Law Institute
of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia

SUMMARY

Particularities of deprivation of special category people in the context of the conventional settlement

In this article, the author analyzes the provisions (e) and (f) of Article 5 § 1 of the Convention. Particularly, making the subject of discussion the European Court’s case law regarding the deprivation of liberty of persons of unsound mind and alcoholics. The peculiarities of deprivation of liberty in those circumstances are discussed in detail. At the same time, the legal status of persons deprived of their liberty for extradition and expulsion purposes was analyzed and the subject is discussed in the light of the requirements of Armenian legislation.

Keywords: Convention, people with mental illness, alcoholic, deportation, a person deprived of liberty.